

ՀԱՅԿԱՊԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

ԽՈՐԻՆ ԱՆԱՊԱՏ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ. — Խորին Անապատը, որ կոչւում է նաև Առակելի Անապատ, կը գտնուէր Կիլիկիոյ մէջ, Բարձրբերդի և Լևոնկլայի սահմաններուն մօտ, ոչ հեռու Փերճեր վանքէն: Եկեղեցին կառուցուած էր յանուն Սուրբ Աստուածածնի (Սիսուան, էջ 151: Տաշեան, Յուլյակ Զեռ. Վիեննայի, էջ 771ր: Բնդհանրական, Կ. Պոլիս, 1825, էջ 229: Կիւլէսէրեան, Յուլյակ Զեռ. Անկլիսիոյ, 1957, էջ 897):

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Խորին Անապատը շինւած է Կոստանդին Թագաւորահայր (+ 1265). — Սահուէլ Անեցի, էջ 151:

Խորին Անապատի առաջնորդներէն յիշուած են.

1. — Ասեփանոս, որ մենաստանին շինութեան համար շատ աշխատած է իր հարազատին՝ Կոստանդինի հետ. — Սարգիսեան, Յուլյակ Զեռ. Վիեննայի, Բ., էջ 234:

2. — Բարսեղ. — Սարգ., Բ., էջ 234:

3. — Առաքել. — Սիսուան, էջ 152:

4. — Ներսէս Եպիսկոպոս, ստացողն է եղած Ճաղընտրի մը, գրուած Վասիլ և Աստուածատուր եղբայրներէ: Իր հետ իբրև գիտապետ կը յիշուի Պետրոս, իսկ փակակալն է Յովհաննէս Կրօնաւոր. — Սիսուան, էջ 151: Սարգ., Բ., էջ 234:

5. — Կոստանդին Պրօնագործ Կեսարացի, որ 1286ին բարձրացաւ Կաթողիկոսական աթոռ. — Օրբէլեան, Բ., էջ 184:

6. — Բարսեղ Վարդապետ, որ մասնակցած է Սիսի (1307) և Ատանայի (1316) ժողովներուն:

7. — Կոստանդ սպասաւոր Բանի (1319), որ Պաղտին Մարաջախտի — Նախապէս Սմբատ Գունդատապի — ձառնորդ կարգաւորած է, Ծննդեան և Աւետեաց տօները լատինականին համաձայն դասաւորելով. — Սիսուան, էջ 152: Tisserant, Cod. Armeni, էջ 93:

8. — Կիւակոս Եպիսկոպոս, 1418. — Ռաչիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի, էջ 211:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ. — Սակաւ գործեր մնացած են Խորին Անապատէն, որ ահաւասիկ, ըստ գրիչներու ժամանակագրական կարգին:

Ա. — Բասիլ կամ Վասիլ Գրիչ, շ. 1270-71. — Որդի Ներսէսի, եղբայր Աստուածատուրի, և աշակերտ իր հօրեղբոր Տիրացու Եպիսկոպոսին: Օրինակած է հակայագործ ձառքնիւր մը. — Սարգ., թիւ 212:

Բ. — Յովհաննէս Քահանայ, Գրիչ, եղբայր Ներսէս Քահանայի, և աշակերտ Թորոս Քահանայի. 1295ին օրինակած է Հաւաքածոյ մը. — Տաշեան, թիւ 364:

Գ. — Թումաս Վանական Քահանայ = Արեղայ Հռոմկլայեցի, նշ. Գրիչ, որդի Յովհաննէսի, հոգևոր որդի Գէորգ Վարդապետի (Սկեռացի Գ), 1301-7. — Խորին Անապատի մէջ օրինակած է,

1. — Էակայ Գիրք, 1301ին, պատուական բոլորգրով. — Զեռ. Ս. Յ. Թ. 1303, էջ 193-320, վերջաւորութիւն թերի թուղթ ինկած:

2. — Ընդհանրական Թուղթ = Նամականի, Ն. Շնորհալիի, 1302ին: Իբրև գաղափար ունեցած է Հռոմկլայեցի Գրիգոր Գրչի հաւաքածոն, զոր յիշեալը կազմած է Հեղինակին մահէն 67 տարի ետքը՝ 1240ին, ուղղակի բնագրէն ընդօրինակելով: — «Ես Գրիգորիոս, մեղապարտ գրիչ և յետին ծառայ Քրիստոսի, գտի զսուրբ Թուղթս սուրբ Տեառն Ներսիսի գրեալ գրով սուրբ ձեռնի իւրոյ, զկնի Կէ ամի վերափոխման իւրոյ յաստեացս, և ի հնացեալ և ի տեղւոյն տեղ հատեալ թղթոցն, մեծաւ աշխատութեամբ և քանիւ յերկրեցի և նորոգապէս ի մատենիս գրեցի, զի մի այնպիսոյ սրբոյն Աստուծոյ բան ի վայր անկեալ մոռացի և աղաւաղեալ կորիցէ. այլ որպէս զամբար լուսափայլ պայծառացեալ ծաղկեցի յեկեղեցիս Հայաստանեայց անջինջ յիշատակաւ» (Տաշեան, Յուլյակ, էջ 621ա: Յովսէփեան, Յիշտ. Զեռ., էջ 943):

Թումաս Հռոմկլայեցի Շնորհալիի բոլոր Թուղթերը հաւաքելով կազմած է մէկ ժողովածոյ: — «Եւ իմ վասն այսր յուսոյ՝ ըստ ըղձից փափագման ուզոյ իմոյ աշխատասիրեալ բազում տառապանաւք այսր և անգր յածմամբ յուզէի զբաղձալիս իմ: Վասնզի ոչ համագումար գտի որպէս տե-

սանէք ի միասին ժողովեալ, այլ որպէս միոյ մարմնոյ մասունս ի բազումս յաւելեալ՝ առ ոմն ձեռք և առ ոմն ոտք անջատեալք ի միմեանց, երկաւրեայ և եռաւրեայ և ևս աւելի ճանապարհաւք: Իսկ իմ ի բաց եղեալ զտկարութիւն մարմնոյս՝ զբոլորն լըրմամբ ստացայ, և ձեռն ի զործ արկեալ մեղսաներկ մատամբ իմով ձարոտեալ զբեցի զսրբոյ և զտիեզերալոյս զիտապետին Հայոց և զերկրորդ լուսաւորչին զՏէր Ներսիսի զգեղեցկարան վարդապետութիւնն որ առ ընդհանուր հայկազունսն, և զթուղթսն որ առ թագաւորն յունաց Մանուիլ վասն միաբանութեան, զխնդիրսն և զընդդէմ պատասխանիսն, և զայլսն բազումսն՝ որ յազագս պէսպէս և զանազան իրաց ասացեալ է բազմալի ուսումնասիրաց անձանց. ժողովեալ զբազումսն ի մի հաւաքմամբ զնել միմեանց առնթիւր՝ իբր զծաղիկս ի պսակ բոլորեալ, զի լիցի պատճառս հոգեւոր զբաւսանաց ամենախակ և անկատար մանկութեան իմոյ, և ի սփոփանս սգապատ ողւոյս» (Ընդհանրական, Կ. Պոլիս, 1825, էջ 229):

Ըստ այսմ Ն. Շնորհալիի երեք զիրքերէ բաղկացած Նամականին կազմուած է այսպէս: Առաջին Գիրքը, որ Ընդհանրական Կոնդակն է, ինքնին առանձին միաւոր մըն է, կազմուած Հեղինակին իսկ ձեռքով: Երկրորդ Գիրքը կը բովանդակէ Հայ և Յոյն Միութենական ձեռնարկին վերաբերող թուղթերը, զորս ի մի բերած է Ն. Լամբրոնացի, կցելով պատմական ընդարձակ ծանօթագրութիւններ: Երրորդ Գիրքը ձեւացած է զանազաններու ուղղուած մօտ քսան թուղթերու համագրութեամբ: Այս վերջին ժողովածոն կազմած է Գրիգոր Հռոմկլայեցի 1240 թուին: Այս երեք անջատ զիրքերը մէկ հատորի մէջ միացուցած է Թումաս Արդ. Հռոմկլայեցի, 1302ին, որուն համաձայն կատարուած է Շնորհալիի Նամականիին պոլսական տպագրութիւնը 1825ին: Այդ տպագրութիւնը հիմ առնուած է Երուսաղէմի 1871ի հրատարակութեան համար:

3. — Շարական, 1302ին. — Օրմանեան, Ազգապատում, էջ 3433:

4. — Թղթոց Գիրք. Հմմտ. էջ 219 և 525, յիշատակարան: — Առաջին մասին համար

իրբ զաղափար ունեցած է Գր. Վկայասէրի օրինակը, ինչպէս կը հասկցուի իր ընդօրինակած յիշատակարանէն. — Աւրինակ զրոցս՝ որ լեալ էր Տէր Գրիգորիսի Վկայասիրին՝ մինչև ցայս վայր էր. և նա այսպէս էր գրեալ. «ԶՎահրամ որդի Գրիգորոյ Մագիստրոսի յիշեալիք յազաւթս ձեր, ո՞վ երջանիկ դասք ուղղափառաց խմբիցդ Ազգանագեան սեռի: Շիէ թուական» [= 1078]:

Դ. — Տիրացու Կրօնաւոր Գրիգ, 1305ին օրինակած է Հաւաքածոյ մը, զոր կազմած է Ովանէս Քահանայ. — Տաշեան, Յուցակ, Թիւ 324:

Ե. — Յովհաննէս Քահանայ, Կազմող, 1305, կազմած է Տիրացու Կրօնաւորի ընդօրինակած Հաւաքածոն. — Նոյն, անդ:

Զ. — Կոստանդին Քահանայ Հեթմոցի, Գրիգ, 1311-25. օրինակած է,

1. — Աւետարան, 1311ին, սուրբ և ընտրեալ Կրօնաւոր Պետրոս Քահանայի խնդրանքով. — Թորոս Աղբար, Բ., էջ 433:

2. — Շարական, 1325ին, ձերուհի Կրօնաւոր Թուխանի խնդրանքով, ի վայելումն իր քեռորդին Պօղոսի. — Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 199:

Է. — Տօնական Քահանայ, Գրիգ, 1415-8. օրինակած է,

1. — Ժողովածու, 1415ին, կամ քիչ առաջ, ձերուհի Մարտիրոսի համար: Կը պարունակէ ի միջի այլոց վարդան Այգեկցիի կարգ մը գրութիւնները. — Չեռ. Ս. Յ. Թ. 1187:

2. — Առակ վարդանայ, և այլն, 1418ին, Սիմէոն Կրօնաւորի խնդրանքով. — Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի, էջ 211:

3. — Աղօթագիրք վարդանայ Մարաբացոյ եւ Խրաւ. — Տաշեան, Յուցակ, Թ. 144: Ենթադրական թուականը փոխանակ ԺԷ. — ԺԸ. դարի, պէտք է ըլլայ ԺԴ. — ԺԵ. դար, ինչպէս կը հետեւի Գրիգին յիշատակագրութիւններուն նոյնակերպ ոճէն և բացատրութիւններէն:

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ

